

EN FAST LIVSÅSKÅDNING

AV

HUGO ODEBERG

STOCKHOLM
SVENSKA KYRKANS DIAKONISTYRELSES BOKFÖRLAG

UPPSALA 1933
APPELBERGS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

I.

Orden »livsåskådning» och »livsfilosofi» ha — liksom ett annat beslätat ord: »karaktärsdaning» — för många människor i våra dagar ingen alltför lockande klang, »Karaktärsdaning» strider emot den i tiden utbredda vulgär-uppfattningen, att det är skadligt att på något sätt ordna sitt liv, påverka sina vanor och böjelser. Man bör ju fritt leva ut sig själv. Likaså är talet om en egen livsåskådning osympatiskt för ett släkte, som i niveleringens tecken endast vill omfatta det som är på modet. En människa med egna tankar, framför allt en utformad egen åskådning, föreställer man sig som »underlig», på sidan om tillvaron».

Detta gäller för många, men likväl icke för alla. Det finnes även i vår tid människor med självständig, ursprunglig tanke och vilja, människor som längta efter att bygga upp sin egen åskådning och forma sin egen karaktär. Det är män och kvinnor med den gamla odlings- och skapardriften, ur vilken all kultur vuxit fram, av samma släkte som de, som intet högre skattat på jorden än att få bo i egen timrad stuga på den fria grunden av den mark som de själva odlat.

Ingen kan föreskriva en annan hur han skall vinna en egen livsåskådning. Ty om den vore övertagen av en annan, vore den ju icke »egen». Däremot kan och måste varje »sjelvständig», »originell» och »skapande» gärning och tanke ha lärt av, fått impulser från, andra självständiga tankar och gärningar hos andra skapande människor. Så skola vi ock här icke lämna någon i allmänna ordalag hållen beskrivning på hur man skapar sig en livsåskådning, utan i stället ur mängden av självständiga livsåskådningar taga ut en enda, och av denna se *hur* en livsåskådning *faktiskt* vun-

nits. Och enär all verklig självständighet i grunden är besläktad, så är anblicken av en självständig livstro liksom anblicken av en självständig livsform (en »personlighet») alltid lärorik. »Självständig» och »originell» bruka ju med rätta likställas, och »originell» betyder »ursprunglig», härrörande från det innersta hos människan. Men detta innersta är självt »ursprungligt», härflutet från ett för alla gemensamt ursprung, nämligen livet självt.

Den livsåskådning, som här skall framföras som exempel, är vald just med tanke på dess höga grad av ursprunglighet och dess starka självständiga ställningstagande till sin samtids gängse åsikter och stämningar. Vi göra bekanskap med den i en bok, som tillskrivits konung Salomo, men i själva verket härrör från en anonym författare, som betecknar sig själv med pseudonymen Kohéleth. Boken daterar sig, så vitt vi kunna bestämma, från omkring 250-200 f. Kr.

II.

Låt mig då först säga, vilka förutsättningar hos denne författare det är som gjort honom till en livsfilosof, och vilka drag hos honom det är på vilka vi känna igen livsfilosofen. Därefter kunde vi kanske lyckas bestämma, vad som menas med livsfilosof och livsfilosofi.

Beresta män bli ofta livsfilosofer, ofta, ehuru inte alltid. Genom långa resor får en människa som regel vad man kallar en »vid horisont». De se många olika förhållanden. De vänja sig att iakttaga, att jämföra, att bedöma saker och ting. Framför allt iakttaga de olika mänskliga förhållanden och inrättningar, de jämföra seder och bruk, olika länders fördelar och nackdelar, olika människors och nationaliteters karaktär, deras starka sidor, deras svagheter.

Kohéleth var en berest man, han var en sjöfarande man. I ett hemlighetsfullt uttalande, som låter som ett ordspråk, har han antytt vad han tänker om värdet av att resa över vida vatten, av att besöka avlägsna städer och orter: »Skicka ut ditt bröd över vattnet, ty du skall efter många dagar få det tillbaka!» Härmed menar han bl. a. ungefär detta: »Ångra icke att du gett dig ut på en lång resa för ett djärvt och nyttigt företag! Beklaga icke att du försakat det makliga och trygga livets bekvämligheter! Ty vad du försakat eller offrat, det får du med tiden igen, t. ex. i en vidgad erfarenhet, i ett rikare liv, i tillfällen att förverkliga de möjligheter och anlag hos dig, den begåvning, som i ett makligare liv skulle förkrympts eller

förkvävts.» Kohéleth vet visserligen också, att icke alla beresta män bli rikare personligheter. Det finns också sådana som ingenting lära, och som däri likna dem, som sitta hemma och inskränkta tro sig veta allt. »Dåren», säger han, »vet icke ens vägen hem.»

Med detta har Kohéleth antytt, vad som näst gjorda iakttagelser och vidgad erfarenhet är den *andra* förutsättningen för att bli en livsfilosof. Det fordras, att man icke bara reser och ser, utan att man också *tänker* över vad man ser. Detta att ha tänkt över saker och ting — och människor — är ett drag som finnes hos Kohéleth. Det är ett drag, som det är glädjande och uppmuntrande att finna hos människor man möter. »En tänkande mans stillsamma ord hör man bättre än det bullrande talet av en furste bland dårar», säger Kohéleth — man får tillägga: om man nämligen själv är en tänkande man, ty eljes imponeras man kanske mera av det högljudda och tvärsäkra.

För att bli en livsfilosof räcker det ändå icke att ha gjort iakttagelser, samlat erfarenhet och tänkt över sina iakttagelser och erfarenheter. Vi komma nu till den *tredje* förutsättningen, som är svårare att förverkliga än de föregående: man måste tänka *med ordning*. Man måste sammanföra och bearbeta sina tankar, få en enhet i dem, med andra ord, skapa konsekvens och system. Det är betecknande, att man i en vetenskaplig prövning av en filosofisk åskådning alltid först frågar efter konsekvensen och enheten i åskådningen. En s. k. kritiker har firat sin största triumf, då han upptäckt en lucka i systemet, en motsägelse, en inkonsekvens. När det nu gäller en livsfilosofi, en filosofi över livet, får denna konsekvens icke bara vara en ytlig, s. k. logisk konsekvens, en konsekvens, som ofta icke är grundad på annat än ett jonglerande med ord. Det måste vara en konsekvens, som avspeglar livets egen logik, som motsvarar livets egen obrytbara följdriktighet. Utomordentligt träffande exempel på visa och tankedjupa ord, som avspegla livets egen logik, finna vi hos Jesus, t. ex.: »Allt vad I viljen att människorna skola göra eder, det skolen I ock göra dem!» eller »Vad människan sår, det skall hon ock skörda.»

Så söker också Kohéleth att få en enhet i alla sina iakttagelser, att ordna in sina tankeresultat under en gemensam princip. Detta kräver mycken möda, det går icke av sig självt. Kohéleth, som, när han skriver sin bok, är en mogen, till tämligen framskriden ålder kommen man, berättar om, hur han åter och åter försökte nå fram till den allt sammanhållande visheten, hur han koncentrerade hela sin tankeskärpa på att finna den *lag*, som ligger till grund för allt, »tingens tal», som vi kanske kunde översätta

det ord («chäshbån»), vilket han använder. Han berättar om hur han misslyckades, hur han fann att den ena lösningen efter den andra icke passade in, hur han i alla fall icke gav upp försöket, förrän han funnit den lag efter vilken han trevade, den lag, vilken han nu, sedan han funnit den, vill genom sin bok låta andra få del av.

Innan vi gå vidare, är det en synpunkt, som måste framhållas, när det gäller detta ordnade tänkande. Livsfilosof har mången sökt bli, ja, man torde ha rätt att påstå, att nästan varje människa i smått försöker sig på livsfilosofiska funderingar. Man sammanfattar sina erfarenheter av livet i vissa allmänna uttalanden, som ge uttryck åt vad man funnit om livet i stort. Tag som exempel det utnötta slagordet: »Livet är en strid!» Detta är i själva verket detsamma som att säga: det gemensamma för livet i alla dess växlingar och former är, att det är en strid, en allas kamp mot alla, en ständig konflikt mellan olika intressen och önskningsar, en motsättning mellan olika klasser i samhället, eller en ständig möda för att uppfylla sina plikter, o. s. v. Felet med våra livsfilosofiska funderingar är det, att även om vi funnit en gemensam lag, som sammanfattar våra åsikter om livet, så ha vi dock icke meriterat oss som rätta livsfilosofer, ty vår »lag» passar icke in på livet *i dess helhet*, utan endast på en del av våra erfarenheter. Den är ensidig. De mest typiska exemplen på ensidiga livsfilosofier äro de, som betecknas med de bägge motsatserna *optimism* och *pessimism*.

Optimisten menar att allting är bra, att i grunden detta liv i vilket vi leva är alltigenom gott, och att det onda, olyckor, lidande och nöd blott bero på människors inbillning. Optimisten kommer till sin livsfilosofi genom att se bort från det verkliga övermått av skriande nöd, som finns i världen. Han har icke i dess hela vidd fattat och känt innebörden i, att tusentals människor dagligen dö av hunger och köld, att barn födas till världen dömda till att växa upp till ett liv i förtryck, i laster och smuts, att bli föremål för hån och förakt, han har slutit igen sina ögon för de plågade och misshandlade djurens lidanden. Pessimisten åter är så helt gripen av lidandet och nöden, att han icke ser, icke erkänner, att det finnes något ljus, någon lycka i livet. Han kan icke tillmäta det goda någon betydelse, tryckt som han är av medvetandet om nödens, lidandenas och orättvisornas tyngd. Det stora hos Kohéleth är, att han icke är ensidig, att han icke slutit ögonen till för några av livets realiteter. Han är icke optimist. Tvärtom, han är en man med ett varmt och känsligt sinne, öppen för nöden och orättvisorna i världen, vilka han framhåller och skildrar med sådant allvar

och sådant eftertryck, att många räknat honom som den djupaste bland pessimister. Men han är icke pessimist, ty han stirrar sig icke blind på den mörka sidan av tillvaron. Han söker fatta livet i dess helhet, både dess djupa mörker, dess skuggsidor, dess dagar och dess strålande ljus.

Kommer så den sista, och väsentligaste, förutsättningen för en livsfilosof. Sedan han kommit fram till enhetsuppfattningen om livet, vill Kohéleth söka ge svar på frågan: *hur skall jag inrätta mitt liv för att det skall bli i överensstämmelse med livets lag*, eller — ty det är för Kohéleth självklart detsamma — med Guds lag. Hur skall jag få mening i mitt liv? Att ge svar på den frågan, ser Kohéleth som den egentliga uppgiften för sitt arbete, för utgivandet av sin skrift.

III.

Livsfilosofen Kohéleth vill ge svar på frågan: »hur skall jag få mening i mitt liv?» Det svar han ger är enkelt, men därför icke precis lättfattligt. Som alltid är det djupast tänkta och kända också det enklast sagda, så även hos Kohéleth. Men det är en ingrodd missuppfattning, man ofta möter hos människor, en »tanklös tanke», nämligen den, att det som är enkelt också lätt gripes och omfattas av oss. »Låt oss få sanningen riktigt enkel, icke med några lärda och svårbegripliga termer, utan i klara och för vanligt folk begripliga ord!», så lyder en ofta omtuggad fras. Man kunde på en sådan begäran lätteligen svara: sanningen är redan uttalad i de enklast möjliga ord och den finns i klar och fullständig form tillgänglig sedan århundraden tillbaka. I själva verket förhåller det sig så, att det icke alls är den *enkla*, klara sanningen man vill ha, — såsom man inbillar sig — utan vad man vill ha det är: sanningen *utan ansträngning*. Man vill egentligen ha sanningen såsom ett slags trollmedicin, som man bara behöver svälja för att — hokus pokus — bli förvandlad från en dåre, en mer eller mindre misslyckad existens, till en kunnig och framgångsrik, eller, möjligen, god man.

Denna iakttagelse av den genomsnittliga mänskliga naturen är grundväsentlig hos Kohéleth. Såsom människokännare vet Kohéleth, att han icke kan börja med att utsäga sin lära i »enkla ord för enkla människor». De enkla orden skulle studsas tillbaka från åhörarna utan att ha gjort någon verkan på dem. Ty, skulle Kohéleth kunna säga, det finns inga enkla människor, eller åtminstone äro de högst sällsynta — och det är icke till de sällsynta endast som Kohéleth riktar sig, utan till hela sin samtid. *Männis-*

korna äro icke enkla, utan de äro i allmänhet högst invecklade. Deras inre är ingen lustgård med klara och enkla och stora linjer, utan det är snarare en intrasslad härva, som trotsar varje försök att följa tråden från början till slut. Gud skapade nog människorna till att vara enkla och rätliniga varelser, men »Själva ha de funnit på allehanda krokigheter». Det är mycket svårt för dem att fatta det som är enkelt, ty det tilltrasslade och orediga har blivit deras natur.

Kohéleth börjar därför, som sagt, icke med det enkla innehållet i sin lära; han börjar i stället med att söka visa sina läsare eller åhörare, hurudan den värld är i vilken de leva, hurudana de förhållanden äro i vilka de finna sitt livsinnehåll. I stället för att genast börja med något nytt, pekar han på deras eget liv, deras egen värld, på sådant som de själva erfarit, på sådana fakta, som de måste erkänna därför att de själva iakttagit dem mångfaldiga gånger under sitt liv.

»Livet *under solen*» kallar han detta liv, användande ett århundraden gammalt uttryck för den jordiska tillvaron överhuvud. Denna benämning är viktig för förståelsen av den egentliga kärnan i Kohéleths lära. Benämningen var mycket skickligt vald, ty ingen av läsarna eller åhörarna kunde ju tänkas bestrida, att han eller hon levde under solen, d. v. s. på jorden; men på samma gång hade Kohéleth därigenom från början antytt, att det fanns ett *annat* liv, än det de levde, ett livssätt, som de ännu icke kände till; och slutligen hade han genom denna benämning — på grund av i samtiden rådande begreppsassociationer, som det här skulle taga för stort utrymme att närmare utreda — jämväl angivit, att detta andra högre liv dock var *ett liv, som kunde levas mitt inne i den jordiska tillvaron*, alltså icke först hörde en kommande värld, hinsidan graven, till. Vi kunna möjligen återge den orientalska benämningen 'under solen' med det västerländska 'sublunärisk'¹, och därpå sammanfatta det nu sagda sålunda: Kohéleth börjar med att skildra det sublunariska livet för de sublunariskt levande människorna. Och sublunariskt leva vi allesammans, så vitt vi inte fått syn på det högre livet, till vars fattande Kohéleth så småningom vill leda fram.

Hurudant är det sublunariska livet, hur ter sig världen sublunariskt sett? Kohéleth framställer följande huvudteser:

1) Detta liv är fåfängligt, ja, det är alltigenom tomt och fåfängligt. På vad sätt? Svar: varje strävan är resultatlös, ingen människa uppnår verkligen det hon eftersträvat. Det är som om hon jagat efter tomma luften, efter »vinden». Allting går i en cirkel. Precis som solen löper sin bana

varje dag, blott för att ständigt komma tillbaka till utgångspunkten, liksom vinden blåser och blåser, utan att man verkligen kan säga att den 'kommit någonstans', liksom floderna strömma ned mot havet, i början av sitt lopp med ungdomlig iver och brådska, längre mot mynningen lugnt och trött, utan att havet därigenom blir fullt, så strävar också människan utan rast och ro, i den inbillningen att hon skall kunna förskaffa sig någonting. Vare sig hon nu menar, att det är endast vad som fordras för att hålla livet uppe, hon strävar för, eller det är nöjen och njutningar, eller det är rikedom och makt, eller det är 'kunskaper', så uppnår hon aldrig något bestående resultat. Ur jordisk synpunkt vinner hon ingenting. Hon återvänder till sin utgångspunkt: lika utblottad som hon kom till världen lämnar hon den. Och icke bara detta, att döden ointetgör allt, vad hon händelsevis uppnått: även allt, som hon verkligen under livets gång lyckas förvärva sig av det hon strävat för, lämnar henne besviken, när hon väl kommit fram till det eftertrådda målet. »Vad får en man av all sin möda och sitt hjärtas strävan, varmed han mödar sig under solen? Alla hans dagar äro ju oavlåtligen fyllda av möda och sorg, icke ens om natten får hans hjärta ro.» Även de bästa planer brytas av oföretsedda ödesslag. Ingen kan beräkna framtiden. Den rike och den fattige äro lika illa ställda. Den rike får icke njuta av sin rikedom, den fattiges bekymmer taga aldrig slut. Nöjen och njutningar lämna hjärtat tomt. Även förvärvandet av kunskap — under det lägre livets synvinkel — är som ett jagande efter vind: resultatlöst. »Med mycken visdom följer mycken sorg, och om man ökar sin kunskap, ökar man sin smärta.» Från synpunkten av jordiska resultat tjäna kunskapen blott till att krossa ännu flera av ens drömmar och illusioner, den visar blott ännu tydligare alltings fåfänglighet och förgänglighet. Den kunskap och erfarenhet, som en människa vunnit, kunna heller icke överföras på en annan. Den yngre generationen lyssnar icke till den äldres varningar och visa råd. »Den vise glömmas och förbises lika väl som dåren.» Fastän man samlar och nedskriver historiens händelser, så tar ingen tidsålder, inget folk verkligen lärdom av en gången tidsålders, ett svunnet släktes misstag; det finnes ingen verklig utveckling, endast ett växandets, framåtgångens och förfallets ständigt upprepade kretslopp. »Det finnes ingen hågkomst nu av de tidigare generationerna, och även hos de människor vilka leva på världens sista tid kommer det icke att finnas någon hågkomst av de generationer, vilka varit före dem.»

2) Utmärkande för »livet under solen» är emellertid icke endast varje mänsklig strävans resultatlöshet från lägre (vanlig mänsklig) synvinkel.

En betraktelse av livet under solen visar vidare, att i detta liv ingår som ett ofrånkomligt moment mänsklig inbördes hårdhet, grymhet, hjärtlöshet, maktmissbruk och förtryck. Om man vid Kohéleths skildring av alla strävandens fåfänglighet mest förnimmar en undran hos honom över människors dåraktiga och meningslösa jäkt, så slår en vid hans skildring av det lägre livets grymhet till mötes hans manligt djupa sorg över och medkänsla med allt det lidande, under vilket mänskligheten våndas. »Jag har betraktat alla de våldsgärningar som förövas under solen. Se de förtrycklas tårar! — och de ha ingen som tröstar dem, — från deras förtryckares hand utgår makt — men ingen ha de, som tröstar dem.» De maktägande tänka ofta blott på sig själva, och de lägga sin hand tungt på dem som äro under dem. De rika pressa de fattiga — vilka kanske på grund av irakad skuld måst sälja sig själva såsom slavar åt sina fordringsägare — intill deras yttersta förmåga — och utöver den. »Jag har givit akt på allt som sker under solen», säger Kohéleth, »under den tid den ena människan utövar sin makt över den andra till dennas olycka. Därför att straffet över det onda, som göres, dröjer, därför är människors barns hjärta uppfyllt i dem med begär efter att tillfoga (andra) ännu mera ont.» Tacksamhet finnes ej i den lägre livsinställningen. »Skulle än en fattig och ringa man genom sin visdom rädda en hel stad från undergång, kommer ändå ingen sedan ihåg den fattige mannen, när faran är över.» »Bättre är väl visdom än styrka, men den fattiges visdom blir föraktad och hans ord bryr ingen sig om.» Den fattige får icke rätt inför domstolen, den rike förvänder den fattiges sak genom mutor. »På rättvisans plats tronar orätten, och i rättfärdighetens ställe härskar orättvisan.» Men icke heller den rike går fri, ty över honom finns alltid en mäktigare, som plågar honom, och över denne en ännu mäktigare, och så vidare upp till konungen och kejsaren. Denne åter lever i ständig fruktan för konspirationer mot hans krona och hans liv.

3) Från detta lägre livs synpunkt tyckes det icke ens finnas någon *gudomlig rättvisa*. »Detta har jag sett under mitt livs dagar: det finnes rättfärdiga män, vilka förgås i sin rättfärdighet, och det finnes onda män, som få leva länge på sin ondskas.» »En fåfänglighet är det som händer på jorden: det finnes rättfärdiga, som drabbas av den orättfärdiges öde, och onda, som få de rättfärdigas öde.» Lägre = mänskligt sett dö de rättfärdiga på samma sätt som de onda, de visa som dårarna, ja, människorna som djuren. De förra ha ingen fördel framför de senare, mätt efter »livets under solen» måttstock. »Detta är ett ont, som händer under solen, att alla människor ha samma slutliga öde; och än mer, att människobarnens hjärta

är fullt av ondska, och att dårskap bor i deras hjärtan, alltmedan de leva, och därefter: till de döda gå de alla hän, och sedan ha de icke mera någon del i någonting som sker under solen.»

Men finnes det då verkligen ett *högre liv*, som kan levas här på jorden av jordiska människor? Kan man här på jorden stiga ur den jordiska tillvarons fåfänglighet och intighet, orättvisor, lidande och nöd? Kan man *här på jorden* komma in i ett rättvisans, glädjens och fridens rike, som icke bara är en skön dröm, en fantasibild, en dåres paradiset, utan en verklighet? Kan man finna en mening i livet? Dessa frågor är nu läsaren beredd att ställa, och på dessa frågor är Kohéleth beredd att ge svar.

IV.

Kohéleth har sökt visa, att det lägre livet, människans vanliga livsätt, är djupt meningslöst och tragiskt. Han har fått den tänkande läsaren att gå med på att så verkligen är förhållandet. Han har också gjort den tänkande läsaren beredd att uppmärksam och förväntansfullt följa honom, då han nu vill visa ett annat, lyckligare livssätt, ett bättre sätt att ta på livet.

Men det är fortfarande svårt för honom att finna den rätta ingången, den rätta anknytningen till läsarens sinne, för vad han har att säga. Ty hittills har han kunnat vädja till läsarens egen erfarenhet; hädanefter har han att skildra något som sträcker sig utanför denna.

Vore det nu så, att läsaren absolut icke hade *någon* erfarenhet förut av ens den minsta del av detta högre liv, icke alls hade i något ögonblick av sitt liv kommit i beröring med eller annat det högre livet, ja, då vore det fullkomligt hopplöst för honom att skildra det. Hur enkelt han än framställde det, vore det oförståeligt. Han måste räkna med någon anknytning i läsarens erfarenhet.

Ett exempel kan här anföras för att i någon mån åskådliggöra detta förhållande: musiken.

Det finns två sätt att uppfatta musiken. Dessa två sätt svara synnerligen väl mot de två livssätten, det lägre och det högre. Det ena är den omusikaliskes. Han hör toner, han hör melodier, han hör ackord. Han kanske ibland tycker, att det låter riktigt vackert, men är han ärlig, måste han medge, att han icke finner mycken mening i det. Ton följer på ton, i en meningslös kurva, uppåt och nedåt (man kan mycket väl uppfatta olika tonlägen fastän man är omusikalisk), men något resultat blir det icke av det hela.

På liknande sätt synes den stå till livet, som endast lever på det lägre planet. Han ser livets händelser följa på varandra, sina egna och andras gärningar, allt som möter honom; men, som Kohéleth visat, det är ingen mening, ingen rättvisa, intet resultat i livet. Den som endast känner det lägre livet är blott så mycket värre därän än den omusikaliske; ty musiken är dock blott en *del* av livet. Den omusikaliske behöver icke vara en sämre människa än den musikaliske. Han kan ha andra företräden som uppväga bristen på musiksinne. Han kan vända sig från musiken till andra områden. Livet åter, det måste levas, det kan man icke gå utanför. Den i det gängse livet fångna människans brist kan icke ersättas av andra företräden. *Inga sådana finnas.*

Vidare: den verkligt omusikaliske kan icke bli musikalisk. Inga förklaringar, inga utredningar i världen, vare sig enkla eller svåra, kunna hos honom framkalla den musikaliskes uppfattning av musiken. Vore det nu så, att det funnes människor, som vore lika otillgängliga för uppfattningen av ett högre liv, som den omusikaliske är för musikuppfattning, så vore dessa verkligen olyckliga varelser. De vore räddningslöst, oundgängligt dömda att leva sitt meningslösa, fåfänga liv. Ingen lära, ingen annan människas föredöme kunde för dem öppna dörren till något annat.

Men vi utsträcka jämförelsen till den musikaliske. Det kan sägas, att det finns två olika klasser av musikaliska människor. Den ena består av sådana, som ha möjlighet till musikalisk uppfattning, men som ännu icke uppleva musik. De ha icke gjort bruk av sina anlag, de ha icke förnummit, icke försänkt sig i den värld som den verkliga musiken öppnar för oss. De stå alltså nästan på samma ståndpunkt som den omusikaliske. En symfoni av Beethoven lämnar dem ännu oberörda, den är en meningslös följd av ackord och toner. Men i detta lilla ord *nästan* ligger hela skillnaden mellan den musikaliskt anlagde och den omusikaliske. Ty den musikaliskt anlagde *kan* komma in i den andra klassen av musikaliska människor, de vilka leva i musikens inre värld. Dessa, de som *uppleva* musik, de kunna nu jämföras med dem som leva det högre liv, som Kohéleth talar om. De höra förvisso samma toner, deras öron uppfatta samma ljud, ljudkomplex och ljudföljder som den omusikaliske. Men för dem ha dessa ljud, ljudkomplex och ljudföljder mening och innehåll. De spela på strängar i deras inte. De fylla hela deras väsen, rycka dem med sig; de öppna för dem en annan värld. På samma sätt är det för den, som lever det högre livet. Han lever i samma händelsesammanhang, samma orsakssammanhang, som den andre. Han lever på jorden, men hans liv har dock fått en helt annan karak-

tär. Det meningslösa har fått mening, ur orättvisornas, olyckornas och lidandenas sammanhang har det blivit ett rättvisans, fridens och glädjens sammanhang.

Det finns, menar Kohéleth, ingen människa, som befinner sig i ett sådant läge i förhållande till det högre livet som den omusikaliske till musiken. *Alla ha möjlighet för det högre livet.* Denna möjlighet finns i deras erfarenhet, den kan man knyta an till. Det gäller endast att göra klart för sig, att det högre livet är något på samma sätt skilt från det lägre livet som den musikaliska uppfattningen är skild från det omusikaliska hörandet. Alla människor äro skapade för det högre livet. Alla människor ha också haft, i några ögonblick åtminstone, en upplevelse av detta liv, ehuru dessa ögonblick gått dem förbi oförmärkt.

Kohéleth söker nu först bringa i erinring hos läsaren de glömda ögonblick, då han erfarit en glimt av det högre livet, för att med dessa som utgångspunkt föra läsaren fram till ett allt klarare och rikare upplevande av detta högre liv. På samma gång lär han så småningom läsaren fatta den ena efter den andra av de grundläggande principerna för detta liv: glädjens, trygghetens, beständighetens, kraftens liv, Guds gåva till människan.

V.

Vi ha visat, hur Kohéleth söker efter en anknytningspunkt hos läsaren eller åhöraren för sin lära om det högre livet. Svårigheten var, påpekades det, att människorna icke äro medvetna om detta högre liv, att de icke ana dess existens. Likväl ha de flesta människor någon gång upplevat en glimt, ett fragment, av detta liv, ehuru de icke gjort sig reda för det. Det har funnits *ögonblick* i deras liv, då de varit mitt uppe i detta liv. Dessa *ögonblick* är det, som bilda anknytningspunkten för Kohéleth. Han vill lära sina läsare att tänka över dessa ögonblick, och av dem lära sig att få fatt på det högre livets egenart.

Olika människor ha upplevat dessa ögonblick av det högre livet i olika sammanhang, i olika situationer. Kohéleth går därför i tur och ordning igenom olika situationer i ett vanligt människoliv, i vilka sådana ögonblick kunna tänkas upplevas. Han hoppas, att den ene skall känna igen sig i den ena situationen, den andre i en annan.

Det är dock *ett* kännemärke som är gemensamt för alla dessa olika ögonblickssituationer, ett kännemärke varav man kan veta, att det är en glimt av det högre livet man upplevat. Det är den starka, lugna glädjen,

den egendomliga, djupa lyckokänslan, en lyckokänsla, som vanligtvis har kommit alldeles oväntat, oanat.

Nu till de olika situationer, de olika sammanhang, i vilka en sådan djup lycka har kunnat upplevas.

Vi gå då närmast till *arbetet*. Kohéleth har ju påvisat, att från lägre synvinkel är arbetet verkligen ingen lyckokälla. För den fattige är arbetet ett slaveri. Den rike förtrycker den fattige, låter honom arbeta tungt, och berövar honom icke blott den rättmätiga frukten av hans arbete utan även det nödvändigaste för hans livsuppehälle. Den rike kan frångå den fattige möjligheten till lycka, d. v. s. tillfredsställelsen över ett uppnått resultat, medel att förskaffa sig njutning och makt.

Men något som den rikes makt icke kan garantera honom och som han, å andra sidan, icke kan frångå den fattige, det är möjligheten att i ett intensivt arbete uppleva en egendomlig glädje och lycka. Det gör det samma vad slags arbete det är, endast den som utför arbetet har lyckats gå helt upp i arbetet, samla alla sina tankar på det, så att han icke tänker på något annat än just det han förehar. Den som så lyckats intensivt fördjupa sig i sitt arbete, han kan plötsligt få förnimmelsen av en säregen glädje. Det må nu upprepas än en gång: det är omöjligt att för den som aldrig erfårit denna det intensiva arbetets momentana glädje klargöra, vad det här är fråga om. Men den som erfårit det, han kan säkert erinra sig, att han vid sådana tillfällen upplevat något alldeles särskilt.

Nu vill Kohéleth säga till den som kan erinra sig sådana erfarenheter: tänk noga efter hur du hade det i sådana ögonblick eller tidpunkter av ditt liv! Försänk dig i minnet av dem! Försök att erinra dig den förnimmelse, du då måst ha haft av att du, åtminstone i de ögonblicken, levde ett *verkligt, fullt och helt liv!* Och när du återigen upplever ett sådant ögonblick, hängiv dig då utan reservation åt den starka glädjen och tryggheten, som då kommer över dig! Öva dig i den glädjen! Framför allt: gör klart för dig, att du vid dessa tillfällen fått en glimt av det högre livet, ditt eget, självständiga liv, som ingen kan beröva dig.

Nästa steg är att lägga märke till ännu en egendomlighet vid dessa ögonblick. När man jämför dessa ögonblick med det övriga livet, är det som att jämföra ett vaket tillstånd med ett halvsovande. Det är i själva verket utmärkande för det högre livet, att den som upplevt det tycker, att det andra livet är som en onyttig dröm, som ett skuggliv, vid sidan av detta högre liv.

Kohéleth vill därnäst säga, att man icke behöver nöja sig med att bara uppleva några strödda, sällsynta ögonblick av det högre livet. Man

kan så ordna sitt liv, att dessa ögonblick komma allt oftare, och så småningom sträcka sig över längre tidsintervaller, ja, slutligen upplevas i varje ögonblick. Hur skall nu detta ske? Det är ganska enkelt att säga, men kanske svårare att konsekvent genomföra.

För den som upplevt det högre livets ögonblick i ett intensivt arbete, liksom till slut för var och en gäller regeln: börja på den punkt där du just nu befinner dig, i den tjänst eller det arbete du just har. Öva dig att riktigt koncentrera dig på det arbete du har för ögonblicket! Lägg in hela din kraft, hela din uppmärksamhet på det. Icke på ett jäktande, flåsande och brådskande sätt, men så att du icke tänker på något annat, inte vill något annat, än just det du har för handen. »Allt vad din hand finner att göra, gör det med all din kraft.»

Genom en sådan medveten övning att lägga in hela sin själ och hela sin uppmärksamhet på just det arbete man har för handen, komma upplevelserna av det högre livet att infinna sig allt oftare, och till slut skall man finna sig allt mera närma sig ett nytt, vaket liv.

Men då inträder också det som är det egentligen märkvärdiga med det högre livet i dess förhållande till det vanliga livet. I det vanliga, sub-lunariska livet är man en slav under yttre makter. Man kan icke själv verkligen bestämma över något. Man uppnår aldrig det resultat efter vilket man strävar. Men så fort någon börjar leva det högre livet, menar Kohéleth, inträder han i ett nytt sammanhang. Och detta sammanhang har även inflytande på det s. k. vanliga livets händelseförlopp. Den som i sitt arbete kommit in i det högre livet, han får sedan så småningom även förändrade yttre levnadsförhållanden. Hans yttre liv kommer att formas på ett sätt som frigör honom från allt slaveri och som ger honom det honom rätteligen tillkommer.

Antag t. ex. att någon har ett arbete, lever i sådana livsförhållanden, som äro ogynnsamma för honom, som icke motsvara hans egentliga natur. Om han nu börjar med att utföra detta, kanske motbjudande, oharmoniska arbete, på ett intensivt och samvetsgrant sätt, så komma så småningom nya möjligheter att öppna sig för honom, på ett sätt som till att börja med måste synas som ett underligt slumpens verk. Han kommer att undan för undan finna platser erbjudas, som föra honom in i en allt mera harmonisk omgivning. Han kommer att helt plötsligt finna, att »ödet» liksom spelar honom allting allt bättre i händer. Han börjar kunna tro, att det är en försyn som leder hans steg. Så menar Kohéleth, att den som vaknat upp till det högre livet, honom ger Gud i varje ögonblick, för varje dag, för varje tid, just den uppgift som passar det ögonblicket, den dagen,

den tiden. Och så vitt han ständigt samvetsgrant fullgör ögonblickets, dagens uppgifter, behöver han icke vidare sörja för morgondagen, icke sträcka sina tankar, sina bekymmer, sin längtan, vare sig framåt eller tillbaka; framtiden ordnar sig så att säga av sig självt, på ett mycket bättre sätt än han själv kunnat planera och uttänka det. Så kommer Kohéleth fram till den svårförståeliga men djupt visa regeln, som Jesus uttryckt i de orden: »Sörj ej för morgondagen.» Det kommer för den som lever det högre livet, såsom en modern tysk livsfilosof uttrycker det, »ej mera att finnas någon grå vardag, ingen fruktan och ingen sorg. Han kommer ej den ena dagen att sörja för den kommande dagen, och likväl bereder varje dag den kommande dagen för honom på bästa sätt.» Ingen kan hädanefter beröva honom frukten av hans arbete. Han skall hädanefter ej behöva klaga över att hans strävan är fåfång och utan resultat.

Den som lever det högre livet, han får alltså varje dag den för honom avpassade uppgiften såsom en gåva. Han får också såsom en gåva detta att befrias från ängslan och oro. Och han får slutligen, i varje ögonblick av det högre livet, *glädjens* gåva. »Glädjen följer honom i hans arbete under alla hans livs dagar, som Gud giver honom under solen. I stället för att vara en slav under sitt liv blir han herre över sitt liv och dess uppgifter, så att han kan »glädjas vid sitt arbete — det är en verklig Guds gåva. Ty icke mycket behöver han grubbla och ruva över sitt livs dagar, ty Gud sysselsätter honom i stället med hjärtats glädje.»

Kohéleth är beredd på att läsaren icke skall tro detta, som han nu har sagt, att han skall finna det på en gång för enkelt och för fantastiskt. Men han vill heller icke tvinga någon att tro det. Han endast uppmanar läsaren eller åhöraren att pröva i sitt eget liv, huruvida det är som han säger eller icke. Och den befrielse ur det vanliga livets meningslöshet och tragik, som han ställer i utsikt, anser han väl värd, att man företager ett sådant prov. Människan har allt att vinna men ingenting att förlora på att göra ett allvarligt försök att leva det högre livet.

VI.

Alla människor, sades det i det föregående, äro skapade för det högre livet. Alla människor ha också haft, i några ögonblick åtminstone, en upplevelse av detta liv, ehuru dessa ögonblick kanske gått dem oförmärkt förbi. Och, sades det, det gällde för Kohéleth att vinna anknytning till olika sådana slag av upplevelser hos olika människor för att med dem som

utgångspunkt föra läsaren fram till ett allt klarare och rikare upplevande av detta högre liv.

Vi ha sökt redogöra för hur Kohéleth anknutit till de erfarenheter, som sådana människor som prövat på intensivt arbete haft, och hur han visat att man med dessa erfarenheter som grund kan bygga upp ett nytt liv. Därmed hade Kohéleth även givit undervisning om de ledande principerna för detta nya liv.

Ty detta är klart: hur olika än de utgångspunkter må ha varit från vilka olika människor förts över till ett högre liv, så komma dock grundprinciperna för det liv de så ernå att vara lika för dem alla. Varje utgångspunkt är nämligen i sig själv en del i det hela, det nya livet, som alltså omfattar alla dessa utgångspunkter. Grafiskt skulle detta möjligen kunna åskådliggöras med en cirkelyta, vars periferi vore uppdelad i olika sektioner, av vilka var och en betecknade en utgångspunkt, under det cirkelytan själv såsom helhet betraktad inneslöte alla de olika moment, som betecknades av periferiens delar.

Vilka olika utgångspunkter ur människors erfarenhet behandlar Kohéleth? En är redan omnämnd: arbetet; somliga utgå från erfarenheter vunna i ett intensivt arbete, ty det högre livet innefattar en aktivitet, en rik verksamhet. Men på motsatta sidan av periferin finns en annan utgångspunkt. Det är den stilla ron, lugnet, den ostörda, fridfulla själsstämning, som endast mottager, njuter. Det är den högre aktivitetens motstycke: den rätta passiviteten. Denna hör med i det högre livet. Men hur skall man nu tänka sig denna passivitet som utgångspunkt för upplevelse av det högre livet? Kohéleth ger ett exempel. En man sitter mot aftonen i dörröppningen till sitt hus för att vila sig efter dagens möda. Olika ljud tränga fram till hans öron från närmare och fjärrare håll. En egendomlig frid synes lägga sig över den solbelysta omgivningen; i denna frid ingå de olika ljud som fånga hans öron såsom olika toner i en stilla symfoni. De oroliga och bekymmerfulla tankarna som eljes om dagen jakta hans sinne, förtretligheter, förödmjukelser, ängslan för familj, för föda och uppehälle, alla dessa tankar börja sjunka mer och mer undan. Det är som om den balsammättade friden omkring honom också skulle omvärva hans själ. Så fångas hans öga av skuggan av ett träd, vilket reser sig framför huset. Han följer skuggan, ser hur den flyttar sig allteftersom minuterna förflyta. Omärkligt glider han över i en skön, befriande, glädje- och rofylld sinnesstämning, som på samma gång minner liksom om något längesedan förflutet eller som om en avlägsen underbar dröm, eller en barndomens ljuvaste saga om

länder och riken av solljus och lycka. — Denna upplevelse är i själva verket en upplevelse av det högre livet, människans egentliga liv, som ju alltid bor längst inne i henne som en stilla och sugande längtan.

Den som har haft en dylik upplevelse, han känner genast igen vad det är fråga om. Ty den specifika förnimmelse av något nytt, något från det dagliga vanliga livsläget skilt, som på samma gång är märkvärdigt bekant och förtroget, denna förnimmelse är så stark, att den icke kan glömmas eller förväxlas med något annat. Den ene knyter kanske sådana upplevelser vid något särskilt tillfälle eller någon särskild situation eller art av situationer. Så t. ex. är den ene van att finna sig försatt i denna egendomliga upplyftande frid, när han blickar ut mot horisonten, där himmel och vatten mötas vid den nedgående solens sken, en annan vid lyssnandet till barrskogens sakta sus omkring och över honom, en tredje vid betraktande av »sädesfält som böja sig för vinden», en fjärde när han hör fjärran klockklang eller lyssnar till bruset och sorlet av en skogsbäck. Det finns de som försätts i denna på en gång drömmande och mer än vakna själsstämning vid ljudet av en ensam flugas surr mot fönsterrutan.

Vad är nu det utmärkande för en sådan upplevelse? Ja, i flera hänseenden har den drag gemensamt med den förut skildrade upplevelsen i ett intensivt arbete. Först det, som vi redan råkat nämna: att man på ett egendomligt sätt tycker sig vakna upp, så att det vanliga livet i dessa ögonblick ter sig drömligt och överkligt. Man tycker, att man förut har gått omkring som sovande, som en sömnvandrare; hade man haft den allmänna insikt som man har i dessa »vakna» ögonblick, hade man haft den även förut i det dagliga livet, så skulle man handlat helt annorlunda i många avseenden och vid många tillfällen. För det andra utmärkas dessa ögonblick därav, att man inte har några bekymmer för framtiden eller de kommande ögonblicken, man lever helt i och glädes åt nuet. På sin höjd har man en önskan, att man, när dessa korta ögonblick äro över, skall kunna handla såsom man »såg och kände» i dessa ögonblick. Det tredje draget, som ju är gemensamt för alla upplevelser av det högre livet, är naturligtvis den starka inre lycko- och glädjekänslan, som låter en ana oöverskådliga möjligheter till ännu större glädje, en glädje som man på något vis förnimer rätteligen höra människan till.

Det tragiska med dessa upplevelser för de flesta människor är, att de icke kunna framkalla dem efter eget godtycke. De komma till en, dessa lyckliga stunder, men snart äro de över, och då breder sig genast en slöja över det inre ljus som man så kort fått skymta, och allting är sig likt igen.

Visserligen lever minnet kvar, att man upplevt något skönt, men upplevelsen själv kan man icke upprepa.

Men det är just detta Kohéleth vill lära: hur man skall kunna allt mer och mer öka antalet dylika stunder, göra dem allt mindre sällsynta, till dess att hela livet är ett enda sammanhängande upplevande av den verklighet som i dessa stunder öppnar sig för oss.

Liksom vid det intensiva arbetets upplevelser gäller det även här att knyta an till de avgörande momenten i den ifrågavarande upplevelsen och medvetet förlägga dem till det dagliga vanliga livets fält. Först gäller detta de jäktande, stridande, ängsliga, upprivande tankarna: liksom i den ovan skildrade ögonblicksupplevelsen dessa av sig själva sjönko undan och lämnade rum för ett manligt lugn, så skall man söka att under det dagliga livet så vitt möjligt hasta ifrån sådana upproriska och oroliga tankar, och såsom en man skapa lugn i sin själ. Det är här fråga om ingenting mindre än att vara kapten i sin egen tanke- och själsvärld. En man låter sig icke kommanderas och ledas av sina tankar, han tar själv kommandot över dem.

Har man så skapat lugn i sitt själsliv, finner man, att man därför icke på något sätt blivit mindre duglig att ta itu med livets uppgifter. Tvärtom gör ett sådant lugn det mycket lättare att lösa en svår uppgift. Detta lugn skapar så småningom det för det yttre livets uppgifter nära nog mest värdefulla: en stark vilja.

Är man så van att ständigt kunna skapa ett fullt inre lugn och har man erhållit den därmed förbundna inre styrkan, då har man att gå till den nästa uppgiften: att söka så mycket som möjligt leva i nuet, att lära sig hemligheten i den märkvärdiga vishetsregeln: sorj icke för morgondagen.

Detta att fylla ögonblicket med innehåll, det sker då först på samma sätt som förut skildrats: man ägnar hela sin uppmärksamhet åt det man har för handen. Men för dem, som nu icke upplevt det högre livets ögonblick i samband med aktiviteten utan i samband med passiviteten, med de rofyllda stunderna, gäller det att söka just i vilans stunder, efter ett koncentrerat, intensivt arbete, åstadkomma samma fullständiga bekymmerslöshet, som man haft i de sällsynta ögonblicken.

Kohéleth talar om denna vilans bekymmerslöshet, som icke är en drömmande slöhet utan en förmåga att njuta av ögonblicket med fullständig ro i själen, och söka att glädja sig åt allt som ögat möter och allt som ögat ser i ögonblicket utan begär. Lättast har den verkligt religiöse att leva i nuet på nyss skildrade sätt. Ty han kan lättast höja sig till den övertygelse, som är förutsättningen för ett medvetet upptagande av det högre

livet, nämligen den, att det som fyller en människa med inre frid och jubel är en Guds gåva, och vidare, att Gud just vill att människan skall äga allt gott. Det är den övertygelse som var levande hos Jesus. Han sade: »Eder himmelske Fader vet ju vad I behöven», och en annan gång: »Hur mycket mer skall icke Fadern i himmelen giva allt gott åt dem som bedja honom.» Så tröttnar icke heller Kohéleth att upprepa gång på gång, att det som i människans högre liv är en *Guds gåva*, är det som människan av Gud skapats för och som endast hennes egna påfund och hennes egen sinnesoro dragit henne bort ifrån. »Den rättsinnige och den vise och alla deras verk äro i Guds hand.»

Den som på det sättet öppnar sig för det högre livet blir tydligtvis ingen glädjelös och trumpen människa, ehuru han väl känner tomheten i det vanliga livets s. k. glädje. Han gläder sig åt solen, åt träden, åt öknens vidder, åt stormen på sjön, åt gräset, åt de minsta kryp i sanden framför hans fötter. Såsom Kohéleth säger: »Härligt är ljuset, och behagligt är det för ögonen att skåda solens sken.» »Hur många dagar en man än får leva, så skall han vara glad under var och en av dem.» »Ät din måltid med ett glatt hjärta! Fröjda dig åt livet med den hustru du valt och som du älskar, under alla ditt jordiska livs dagar, som Gud har givit dig.» »I framgångens dag var glad, och i motgångens dag betänk, att Gud har satt det ena gent emot det andra, så att människan icke kan finna något att rätteligen anklaga honom för.» »Låt livet vara för dig som trädets skugga, som du betraktar. Med samma ro som låter skuggan flytta sig så må du även låta livet flyta dig förbi. Tag blott vara på allt gott som Gud ger i varje ögonblick», vi skulle kunna fortsätta, »så komma ögonblicken aldrig att fattas dig i evighet, du får uppleva det högre livets hemlighet, som är: *ett evigt nu* som för dig allt närmare din eviga bestämmelse, din innersta längtan och ditt väsens upphov!»

Fotnot:

¹ Av sub = under och luna = månen, alltså »livet under månen».